Ion BRAD propune...

O antologie de poezie greacă

Recent a apărut la Editura „Univers" din București volumul *Melancolia Egeii — Poeți greci contemporani*, antologie elaborată de cunoscutul poet, prozator și dramaturg Ion BRAD, fost ambasador al României în Grecia. Este cea de a patra antologie de poezie contemporană greacă, apărută în România.

Antologia de față cuprinde un număr de 32 de poeți, printre care : Odysseas Elytis, Iannis Ritsos, Nikiforos Vrettakos, Rita Boumi-Pappa, Manolis Anagnostakis, Menelaos Loudemis, Anestis Evanghelou, Lia Hadzopoulou-Karavia, Dimosthenis Kokkinos, ș.a. Desigur, criteriul de selectare, atît al poeților, cît și al poeziilor aparține autorului volumului, ca și transpunerea lor artistică în limba română, precizînd totodată sprijinul efectiv primit din partea unui grup de literați care au realizat traducerile brute. Pentru a prezenta o imagine sferică a evoluției poeziei contemporane grecești și a fiecărui poet antologat, poetul Ion Brad semnează un doct *Cuvînt înainte* și *note biobibliografice*.

Într-adevăr, este greu de a cuprinde într-o carte de 250 de pagini o varietate și o diversitate atît de amplă a fenomenului poetic contemporan grec, în conținut și-n expresie, a cuprinde o poezie-moștenitoare a unei mari și valoroase tradiții — cu efortul ei firesc și justificat de a intra în circuitul spiritual al valorilor universale, efort care nu se oprește doar la cele două Premii „Nobel" (Seferis. Elytis), la cele două Premii „Lenin" (Vernalis, Ritsos), la premiile internaționale ale lui Vrettakos sau Rita Boumi-Pappa.

Antologia neobositului cărturar Ion Brad, alcătuită cu o înaltă răspundere profesională și morală, cu o profundă dragoste și căldură față de poezia greacă de azi, față de Grecia și poporul ei, convinge, în primul rînd, prin arta transpunerilor fidele de sugestii inefabile și a căutării de echivalențe ale farmecului comun în cele două limbi, căci traducerea, după cum este bine știut, constituie o „subtilă și complexă alchimie". Avem în vedere aici, de pildă, poezii și poeme, semnate de Elytis (*Axion esti*), I. Ritsos (*Somnambulul și celălalt*), M. Loudemis (*Înțelepciunea prăfuită*), Jean Coutsocheras (*Noapte antică*), ș.a., opere în care nu este așa de ușor de a găsi tonul potrivit pentru universul poetic specific românesc. Se pare că poetul Ion Brad a avut de cîștigat trăind în mijlocul unei înalte poezii, „zăvorindu-și în suflet Grecia" (ca să folosim spusele lui Dionysios Solomos), redimensionînd sensibil propria sa poezie, lucru care l-a ajutat la elaborarea prezentului volum. Cu atît mai mult, după cum se știe că pe mulți dintre acești „călători cu aripi", cum îi denumea atît de sugestiv pe poeți Kostis Palamas, autorul antologiei i-a cunoscut personal și s-a apropiat de ei cu o mare afecțiune.

Nu vom cita decît un singur fragment din poezia *Copilului meu* a lui Manolis Anagnostakis, una dintre cele mai reprezentative din volum și frumos traduse : „Copilului meu nu i-a plăcut niciodată poveștile // I s-a vorbit despre draci și despre ciinile credincios / Despre călătoriile Cosînzenei și despre lupul sălbatec. // Acum, serile, stau și-i vorbesc / Ciinelui îi spun ciine, / lupului lup, întunericului întuneric. // Nu se mai poate. Trebuie să le spunem copiilor adevărul. //

Nu putem decît saluta volumul de față, care reprezintă un act de cultură elegant, de referință artistică și culturală, înscriindu-se în aria vastă a frumoaselor tradiții spirituale româno-elene și elano-române.

Antologia poetică *Melancolia Egeii* este o carte care s-a și înscris în tezaurul spiritual românoelen, al prieteniei tradiționale dintre cele două țări și popoare ale noastre, un volum care răspunde cu finețe literară și eleganță intelectuală invitației de un profund discernămînt a lui Andre Gide, adresată studenților Universității din München, în 1952 : „...Dacă vreți să cunoașteți posibilitățile poeziei de azi, trebuie să citiți pe tinerii poeți greci. Nu există nicio poezie actuală care ar putea să preceadă pe cea a lor în puritate și intensitate..." [1].

Andreas RADOS

[1]). Nikos Pappas, *I alithini istoria tis neoellinikis logothehnias 1100—1973* (adevărata istorie a literaturii neogreceşti), Edit. „Timfi", Atena, 1973, p. 493-494.

Se împlinesc anul acesta 264 de ani de la moartea lui Dimitrie Cantemir.

În 1698, pe cînd avea 25 de ani, a publicat la Iași în limbile română și greacă **Divanul sau Gilceava înțeleptului cu lumea sau Giudețul sufletului cu trupul.** Unitatea ei surprinzătoare, ca și stilul și problematica, ne lasă să bănuim că nu e vorba și despre prima lucrare de acest fel. Prin factura sa filosofică se și înglobează într-un anasamblu mai larg de lucrări, datînd din jurul anului 1700 și continuînd, cu întreruperi, pînă în 1720. S-a găsit de pildă manuscrisul, copiat de mîna lui Cantemir, al unei lucrări aparținînd dascălului său Cacavella, **Institutio logices ad mentem neotheoricum** (Doctrina logicii în spiritul filosofilor neotheorici). Aristotelismul scolasticii medievale e confruntat cu doctrina creștină. Cacavella, educat în apus, folosea în sprijinul ideilor sale un filosof puțin cunoscut, om al bisericii, pe Batiste van Helmont. Cantemir e pus să scrie un **Index tractatum ex operibus Van Helmontii excerptorum, solum modo ad phisicam pertinentium** (Catalog de culegeri din operele lui van Helmont numai spre interesul științelor naturii). Prima exprimare a unei atitudini personale în această problemă se află în **Lauda către izvoditoriu și către virtutea învățăturii lui,** pusă de Cantemir alături de lucrarea (copiată) a lui Van Helmont **Phisices Universalis Doctrina et christianae fidei congrua et necessaria philosophia** (Doctrina fizicii universale și filosofia potrivită și necesară a credinței creștine). Tînărul Cantemir intuise un drum al traversării științelor naturii în căutarea de sine. Prima lucrare originală din acest grup de lucrări de la 1700 se intitulează **Sacro Sanctae Scientiae Indepingibilis Imago, tomus primus, quo comprehenduntur theologo-phisices principia sacra** (Imaginea de nezugrăvit a științei sacre, vol. I, care cuprinde principiile sacre ale teologo-fizicii). Revelatoare în această lucrare este mai ales scrisoarea pusă în fruntea ei și dedicată lui Cacavella. În ea autorul își rezumă neliniștile legate de evoluția sa culturală și spirituală. Din aceeași perioadă de timp datează o culegere de cîntece compuse de Cantemir în stilul muzicii turcești de curte, culegere în care autorul a folosit o notație proprie a modurilor, expusă de altfel în tratatul care a constituit unul din primele manifestări scrise ale muzicii culte turcești. **Kitâbu ilm'i ala vêghi maksus** (Cartea științei muzicii după felul literelor). Urmează, din 1701, încercările de expunere a ideilor proprii, într-un efort deloc simplu de desprindere de modele. Astfel **Compendiolum Universae Logices Institutuionem** (Compendiu despre doctrina logicii universale), în principal un manual de logică, are semnificația desăvîrșirii unui instrumentar de argumentare cu care autorul va lucra apoi toată viața. În afara preocupărilor filosofice și artistice ale acestei perioade, cînd se îmbină desăvîrșirea studiului cu primele manifestări scrise, Cantemir este cît se poate de interesat și de politică. El fusese ostaticul la Poartă al tatălui său și devenise capuchehaia (ambasadorul) fratelui său, ambii domnitori ai Moldovei. În această calitate descoperise și folosea o serie de căi de manevră, specifice lumii turcești, pentru a ajunge el însuși la putere. Lucrarea sa din 1705, cunoscută sub numele de **Istoria ieroglifică**, scrisă de autor în românește, este numai pentru noi un roman cu cheie, din cauza folosirii deliberate de către autor a procedeelor românești în expunerea unor evenimente altminteri strict reale, din universul politic al țărilor române și al raporturilor lor cu Poarta. Din același interval de timp face parte și planul Constantinopolului, lucrat de Cantemir probabil pînă în 1707, o hartă strategică a fostului Bizanț, în care autorul indica sensul curenților marini de pe Bosfor, satele apropiate, pulberăria și seraiurile, denivelările de teren și pîlcurile de arbori. Faptul că **Planul Constantinopolului** aparține aceluiași interval cu **Istoria ieroglifică** e atestat și de surprinzătoarea apropiere de tehnică a desenului între acest plan și ilustrația alegorică a **Istoriei**. Desenul, deasupra căruia scrie Cetatea Epithimiei (a patimilor, adică tot Constantinopolul) înfățișează Bosforul exact ca pe hartă. Minuțiozitatea acestui desen, ca și sensul lui alegoric, amintește de alte desene ale lui Cantemir, care însoțesc **Compendiolum Universae Logices Institutionis**, în număr de două, unul înfățișînd problematica **Divanului**, iar celălalt ilustrînd curgerea anotimpurilor și felul natural al integrării omului în acest circuit.

Cu aceasta prima parte a activității lui Dimitrie Cantemir ia sfîrșit. Era un om pe deplin format, iar scrierile de pînă acum atestă toate direcțiile pe care anii viitori le vor desăvîrși. Cea de-a doua perioadă e mai puțin propice scrierilor filosofice și mai favorabilă acțiunii politice și scrierilor legate de ea. Cantemir a fost domnul Moldovei din toamna lui 1710 pînă în vara lui 1711. În afara actelor de cancelarie, care atestă o direcție inovatoare în ce privește sprijinul domniei în mase în defavoarea marii boierimi, a unor corecții de procedură juridică, Cantemir s-a manifestat prin ceea ce numim **Tratatul de la Luțk** și **Manifestul către popor.** Textul tratatului este cuprins în **Diploma lui Petru I** dată domnitorului moldovean și publicată în „Revista de istorie" în 1973. Manifestele țarului din ajunul războiului ruso-turc din 1711, ca și versiunea românească a manifestului lui Cantemir către poporul Moldovei nu s-au păstrat. Dar s-a păstrat versiunea latină a manifestului lui Cantemir, pe care prudentul domn moldovean a scris-o „ad usum Europae". Ea se află la British Museum și a fost publicată în „Revue des études roumaines" în 1953. A urmat exodul în Rusia. Activitatea lui Cantemir din această parte a vieții, care merge pînă la sfîrșitul său, în 1723, se împarte în două perioade distincte. Prima începe cam din 1714, cînd apar primele manifestări scrise, odată cu venirea lui Cantemir de la Harkov la Moscova și apoi la Petersburg și ține

Dimitrie Cantemir

pînă la războiul austro-turc din 1718, cînd Cantemir încetează să spere că se mai poate întoarce în țară. A doua durează din 1718 pînă la sfîrșitul atît de timpuriu al domnitorului, devenit între timp principe serenissim al Imperiului rus și senator.

În 1714, cu ocazia sărbătorilor de iarnă, fiul lui Cantemir, Șerban, în vîrstă de șapte ani, rostește în fața lui Petru I un scurt elogiu în limba greacă. Putem recunoaște în el ideile despre educație și cultură ale tatălui său. Lucrarea s-a tipărit aproape imediat în rusă și latină. Aceasta ar fi a doua lucrare a lui Cantemir tipărită în timpul vieții (în afara **Divanului** și **Sistemului religiei mahomedane**). Titlul lucrării, **Petro Primo Hyper-serenissimo et Potentissimo, Pio, Victori et Clementissimo Imperatori Domino et Protectori Suo Panegyricum...** (Panegiric lui Petru I hiperserenisimul și preaputernicul, virtuosul, învingătorul și preaîndurătorul împărat...), atestă caracterul de captatio benevolentiae al textului prin care Cantemir își făcea intrarea la Curtea țarului. Anul 1714 a fost și acela al alegerii sale ca membru al secției de orientalistică a Academiei din Berlin, al cărei președinte era Leibniz, cel care a dat țarului sugestii în ce privește organizarea unei Academii la Petersburg. Cantemir a considerat această alegere o deschidere spre Europa și a căutat să ofere lucrări semnificative pentru situația Moldovei, ca și pentru concepția sa în legătură cu situația Imperiului Otoman, cu lupta de eliberare a popoarelor creștine supuse de turci. Faptul că atunci se încheiau în Europa marile alianțe antiturcești nu-i scăpase. Voia ca Moldova să participe cu drepturi egale celorlalte țări la lupta antiotomană. Pe de altă parte, forjarea spiritului european, ca și a spiritualității naționale, în parametri inițiali religioși, îl face să folosească cele mai ingenioase argumente care puteau ilustra necesitatea ca românii de pretutindeni să devină liberi : originea romanică a populației de pe teritoriul Daciei, continuitatea sa și toate celelalte argumente pe care școala Ardeleană și apoi luptătorii pentru unire le vor prelua direct din **Hronicul** lui Cantemir.

Încă înainte de 1714, probabil pe baza informației culese cînd era domn, deoarece măsurătorile au fost făcute cu piciorul, Cantemir a alcătuit harta Moldovei. Originalul are 510 x 385 mm și se află la Bibliotèque Nationale de Paris. Pe baza ei Cantemir a scris în 1714 **Descriptio Moldaviae** (Descrierea Moldovei). Este lucrarea cea mai cunoscută la noi, încă de timpuriu. Aceluiași an 1714 aparține **Monarchiarum Phisica Examinatio** (Despre interpretarea naturală a monarhiilor), care afirmă ideea că Imperiul Otoman este o apariție nefirească în evoluția străluciri imperiilor. Grigore Tocilescu, cel care a descoperit și copiat principalele manuscrise cantemiriene, e-

Coordonate bibliografice

fesorul Virgil Cândea în S.U.A., supremația științifică a autorului în problemele lumii orientale vreme de un secol, în toată Europa. În aceeași perioadă de timp, deoarece Academia din Berlin așteapta de la noul ei membru informații în legătură cu teritoriul Daciei, Cantemir promite să termine ceea ce corespondența epocii numea „Dacia vetus et nova", lucrare asupra căreia Cantemir a lăsat două ciorne latinești. **Historia Moldo-Vlachica** și **D. antiquis et hodiernis Moldaviae nominibus.** Ulterior autorul s-a gîndit să ofere propriului său popor argumentele cele mai solide pe care le putuse strînge în legătură cu drepturile sale și a scris în românește versiunea completă, cunoscută sub titlul **Hronicul a vechimii romano-moldo-vlahilor, întîi pre limba latinească izvodit, iară acmu pre limba românească scos cu truda și osteneința lui Dimitrie Cantemir voievodul și de moșie domn a Moldovei și a svintei rosiești împărății cneaz.** Lucrarea a fost scrisă în 1717—1718, dar notele marginale merg pînă în lunile dinaintea morții și putem spune că, din tot ceea ce a elaborat, acestei lucrări i-a acordat cea mai mare atenție. Este cea mai științifică lucrare pe care a alcătuit-o Cantemir pentru argumentarea drepturilor românilor asupra teritoriului Daciei, a continuității și unității sale, a vechimii și nobleții care-l așeza pe treapta cea mai de sus între popoarele Europei. O copie a lucrării, cumpărată de Ioan Clain de la un negustor vienez, care-o luase la licitația bunurilor rămase de la Constantin, fiul lui Cantemir, a ajuns în biblioteca Seminarului de la Blaj, fiind folosit ca sursă de informație în toate istoriile reprezentanților Școlii Ardelene. Prima oară **Hronicul** a fost tipărit pe teritoriul țării noastre în 1835, la Iași, iar ultima dată în 1901, la București. Problemele pe care le ridica au rămas însă vii pînă la războiul de independență și marea Unire. Din aceeași arie de preocupări a făcut partea **Vita Constantini Cantemirii cognomento senis Moldaviae Principis,** 1716—1717 (Viața lui Constantin Cantemir numit cel bătrîn, domnul Moldovei), unde fiul laudă virtuțile tatălui ca o îndreptățire a Cantemireștilor de a stăpîni ereditar Moldova și Țara Românească. Moldova în virtutea liniei paterne și a tratatului de la Luțk, Țara Românească în virtutea unei promisiuni însoțită de o diplomă pe care sultanul i-ar fi dat-o lui Dimitrie atunci cînd fratele său Antioh a venit prima oară domn în Moldova. Diverși biografi afirmă că ar mai fi existat două lucrări scrise de Cantemir în același interval de timp. **De origine nostrae gentis** (despre originea poporului nostru) și **Moldaviae nobilitatis genealogia** (Genealogia familiilor boierești din Moldova). În sfîrșit, un text al cărui original, probabil latinesc, s-a pierdut, dar a rămas versiunea lui rusă publicată în 1772 în **Jurnalul.. lui Petru I,** vol. II, este **Evenimentele Cantacuzinilor și ale Brâncovenilor.** Pe baza faptului că soția sa Casandra era fiica domnitorului Țării Românești, Șerban Cantacuzino, sub care începe mișcarea antiturcească (actul ei cultural cel mai revoluționar fiind tipărirea **Bibliei** de la București în 1688), Dimitrie Cantemir emite pretenții la tronul țării, mai ales că relațiile sale cu Brâncoveanu nu erau bune, în timp ce cu Toma Cantacuzio, unchiul soției, erau excelente.

Ultima perioadă de creație începe pentru Cantemir după războiul austro-turc din 1718. Își pusese mari speranțe în ce privește crearea, în acest context, a unei situații favorabile pentru țările române și pentru revenirea sa pe tron. Soarta războiului, ca și refuzul lui Petru I de a fi însoțit de Cantemir în călătoria în apusul Europei, ori de a-i îngădui un drum pentru tratative în Austria, ori cel puțin în Transilvania, unde se afla soacra sa, l-au edificat pe deplin în legătură cu situația lui în Imperiul Rus. A renunțat deci la un demers în linie dreaptă, care părea fără sorți de izbîndă. S-a căsătorit cu Anastasia Trubețkoi, fiica prințului Trubețkoi, și și-a consolidat poziția în statul rus. A devenit senator și sfetnic intim al împăratului. A încercat să orienteze politica Imperiului astfel încît ea să servească scopurile creștinătății, adică și ale Moldovei, care se afla sub stăpînirea Islamului. Primul demers pe care l-a făcut deci odată cu această nouă perioadă de activitate a fost unul religios. Cantemir a intervenit în sens polemic în discuțiile legate de „Catehismul" lui Teofan Procopovici, șeful bisericii ruse, făcînd distincții de finețe între iconoclastie și folosirea de către biserica însăși a icoanelor, dar și distincții care voiau să apere religia ortodoxă de confluențele posibile cu catolicismul. Teofan, educat în Apus, introdusese reforme de natură să autonomizeze biserica față de țar, ceea ce Petru I nu era dispus să admită. Textul lui Cantemir, **Loca obscura in catechisi quase ab Anonymo Authore slaveno idiomata edita est et „Pervoe ucenie otrokom" intitulata est, delucidata authore Principe Demetrio Cantemirio** (Locuri obscure în catehismul tipărit în slavonește de un autor anonim sub titlul „Prima învățătură pentru prunci", iar acum clarificat de Principele Dimitrie Cantemir), a circulat în copii manuscrise și l-a făcut pe Teofan să se opună din toate puterile, împreună cu Sfîntul Sinod rus, la publicarea lucrării. Cum însă Petru I însuși era interesat, din cauza expediției persane împotriva unor populații islamice, în apariția lucrării, ea a apărut în versiunea rusă în 1722. Cartea a fost însoțită la apariție de un desen alegoric al lui Cantemir, ilustrînd primejdiile întinderii islamismului. În ce privește versiunile „de lucru" care ar fi precedat această lucrare, cercetătorii nu sînt pe deplin de acord, deoarece ele nu s-au păstrat decît prin titluri ulterioare vieții autorului. Titlurile în circulație, pe care unii le respping iar alții le acceptă, sînt **De muhamedana religione deque politico-musulmane gentis regimine, De regimine othomanidum politico, De regimie Othmani Imperii.**

Ultimul grup de lucrări, despre care există multe indicii prin intermediari, pe baza cărora au fost găsite unele manuscrise, aparțin expediției persoane în timpul căreia Cantemir a condus partea civilă a operațiunilor. Sub titluri de arhivă **[Demetrii Cantemirii Principis Moldaviae schedis autographis]** și **[Ex eiusdem Demetrii Cantemirii schedis manuscriptis]** există schițele manuscrise ale autorului în legătură cu munții Caucaz, populațiile locale, obiceiuri, cultură, limbă, vestigii : mai ales despre zidul caucazian, care separa ținuturile lui Cubad (Cyrus) de cele ale lui Hacan Deszti Capezac, adică imperiul persan de ținuturile tătarilor. Descrierile sînt însoțite de desene. Harta munților Caucaz întocmită de Cantemir, cu numele trecute în latină, a fost descoperită de geograful Vilsan la Bibliothèque Nationale de Paris. Cît despre grosul informației în legătură cu zona, ea a fost folosită, după propria mărturie a autorului, de T. S. Bayer, profesorul fiilor lui Cantemir, în lucrarea publicată în 1770 cu titul **De muro Caucase.** Trebuie să mai fi existat un jurnal al expediției persane, reprodus de Bantiș-Kamenski, nepotul după mamă al domnitorului, în limba rusă, dar al cărui original, probabil latin, n-a ajuns pînă la noi. Cantemir a murit prin agravarea bolii datorată respectivei expediții.

Acesta este, foarte pe scurt, inventarul lucrărilor lui Cantemir. La aproape trei veacuri de la data scrierii lor, bilanțul, fie și sumar, ne arată că nu toate au fost tipărite în patria sa, dintre cele tipărite nu toate au fost traduse, iar dintre cele aflate în limba română cele mai penetrante continuă să rămînă **Descrierea Moldovei** și **Istoria ieroglifică**, deși, fără îndoială, cel mai semnificativ este **Hronicul** său.

Ecaterina ȚARĂLUNGĂ

Bacău Ateneu 1925 Fondatorii G. Racoviță Gr. Tabacaru

REDACTOR ȘEF : GEORGE GENOIU
Colectivul redacțional :
Sergiu ADAM, Constantin CĂLIN, Calistrat COSTIN, Carmen MIHALACHE-POPA, Victor MITOCARU, Stelian NANIANU, dr. Vasile SPORICI

Apare lunar : 16 pagini — 5 lei. Manuscrisele reținute se publică în ordinea necesităților redacționale. Materialele nepublicate nu se restituie. Redacția și administrația : Bacău, str Eliberării, nr 63, telefon : 1 24 97, 3 72 00/167. Cititorii din străinătate se pot abona prin „ROMPRESFILATELIA", sector export-import presă P. O. BOX 12-201, telex 1 06 76, București, Calea Griviței 64-66

ATENEU REVISTĂ SOCIAL-CULTURALĂ

Revista „Ateneu" este tipărită pe hîrtie fabricată la C.C.H. „Letea" Bacău.

Tiparul : Întreprinderea Poligrafică Bacău
Comanda nr. 5502-1987